

Ajattelu työkaluna – moniselitteisyyden haaste

Ajattelu on uskomattoman tehokas työkalu. Sen avulla rakennamme maailmaa, ratkaisemme ongelmia ja yritämme ymmärtää itseämme. Silti juuri kun käännämme ajattelun kohti **tietoisuutta** – suuren mysteerin ydintä, joka mahdollistaa kaiken kokemisen – työkalu alkaa ontumaan.

Nykyinen tieteellinen maailmankuva tuntee **yli 325–350 kilpailevaa teoriaa** siitä, **mikä tietoisuus on**. Tämä luku pohjautuu Robert Lawrence Kuhnin kattavaan kartoitukseen ”Landscape of Consciousness”, jossa hän nosti esiin tämän haasteen, joka osaltaan hämärtää yhden tärkeän käsitteen ymmärtämistä. Voisi kuvitella, että nyt olemme todella lähellä suuren haasteen ratkaisua, mutta toisaalta suuri määrä erilaisia lähestymiskulmia voi hyvinkin kertoa tarinaa siitä, että tutkittavan kokonaisuuden perustiedoissa tai -olettamuksissa on jotakin vialla.

Donald Hoffman ja Bernardo Kastrup ovat osaltaan todenneet, että aineellisuuteen ja avaruusaikaan pohjautuva tiede on saapunut tiensä päähän. Tällä he moittivat tieteen hitautta uudistua, kun pitäisi edetä enemmän uusille alueille, sen sijaan, että yritetään kynsin hampain ratkaista ongelmia vanhentuneiden ajatusmallien mukaan.

Miten käsitteet ja sanat toimivat, kun yritämme ymmärtää elämää

Kun siirrymme tässä kohdassa ajatteluun, jonka avulla parhaimmillaan kykenemme luomaan mentaalisen mallin todellisuudesta, runsauden pula nostaa päätään ja tekee sen myös isossa mittakaavassa.

Seuraavalle sivulle olen kerännyt 30 eniten käytettyä sanaa, joita käytämme ajattelun, itsetutkimuksen kuin myös monien muiden kiinnostavien alueiden puitteissa. Kysymys ei ole enää sanoista tai käsitteistä, vaan monimuotoisuudessaan nämä ovat **ajattelun näkymättömiä rajoittimia**, jotka sotkevat yksinkertaisuuden moniselitteisyyden harson alle.

Kun katsomme listaa, huomaamme jotain häkellyttävää: **mitä keskeisempi sana on itsetutkimuksessa, sitä korkeampi moniselitteisyyslukema sillä on.** Tietoisuus (10), mieli (9), itse (9), vapaus (9) ja todellisuus (9) ovat juuri niitä käsitteitä, joita eniten pohdimme – ja juuri ne sotkevat meitä eniten. Kun pyrkimyksemme on yrittää ymmärtää, niin näillä moniselitteisillä käsitteillä tuotamme enemmän lisäkysymyksiä kuin selkeyttä käsillä olevaan aiheeseen.

Professori ja kielitieteilijä Noam Chomsky kuvaa, että kieli itse on **sisäinen rakenne, joka pilkkoo laajoja kokonaisuuksia erillään oleviksi paloiksi ja muodostaa niistä uusia yhdisteitä (merge = yhdistäminen – yhdistämistoiminto).** Tästä näkökulmasta katsottuna ajattelu näyttää todellisuutta hahmottavana toimintona, jonka juuret ovat syvissä näkymättömissä rakenteissa, joita vegetatiivinen olemuksemme (fyysisuus ja

kehollisuus) tulkitsee ilman sanoja ja ilman analyysia. Solut ”tietävät” muodon ilman ajattelua, mutta meille ihmisille ajattelu on se, joka pyrkii selvittämään mistä on kysymys tai mikä on kunkin asian merkitys. Solut toimivat nyt hetkessä ja ajattelu menneisyydessä.

30 moniselitteistä sanaa, hämmästyks ja sekaannus

Raamattu sanoo Johanneksen evankeliumissa: ”Alussa oli Sana. Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala.” (Joh. 1:1). Kun sana kohtasi ihmisen syntyi sanapari (merge), joka synnytti lisää sanoja ja näin syntyi ensimmäinen lause. Sanat lisääntyivät edelleen, kunnes ajattelu lopulta kohtasi nämä lukuisat lauseet, mistä syntyi lopulta suuri hämmästyks.

Hämmästyksestä nousi esiin kysymys: ”Mistä on kysymys?”

Listassa olevat 30 sanaa pyrkivät kukin osaltaan luomaan olosuhteet, joissa olisi mahdollista ymmärtää mistä on kysymys. Lopputulemassa hieno päämäärä on korruptoinut ja olemme tilanteessa, jossa meidän pitää uudelleen miettiä kokonaisuutta. Ymmärrys sanojen moniselitteisyydestä ohjaa näin meidät luopumaan liiasta uskomisesta omiin ajatuksiimme:

- Kun huomaat pyöriväsi jonkin sanan (esim. ”onnellisuus” tai ”vapaus”) määritelmien kierteessä, voit kysyä: **”Mikä on se todellinen asia tai tila, jota yritän nyt määrittellä?”**
- Lisäksi ymmärrys sanojen moniselitteisyydestä **siirtää huomiota pois loogisesta ja rationaalisesta ajattelusta, koska sen toimivuus on kyseenalaistunut.** Näin huomio siirtyy olemassa olemiseen ja siihen liittyviin kehon tasolla oleviin ilmiöihin ja tulkintoihin. Sen asemasta, että yrittäisimme ratkaista ajattelun tasolla haasteita, siirrymme tutkimaan jotakin semmoista, jonka voimme kokea aidosti oman elämän kokemuksien tasolla.
- Tällä on myös vaikutusta hyvinvointiin, kun jatkuva pakonomainen tarve ymmärtää asiat ajattelun tasolla helpottuu, kysymys on aidosta vapautumisesta.

#	Sana	Moniselitteisyys (1–10)	Arvioitu moniselitteisyysmäärä
1	Tietoisuus	10	325+ teorioita
2	Itse	9	40+
3	Mieli	9	50+
4	Todellisuus	9	50+
5	Totuus	9	40+
6	Vapaus	9	40+
7	Ajatus	8	30–40
8	Intuitio	8	20–30
9	Kieli	8	30+
10	Kokemus	8	25+
11	Läsnäolo	8	25+
12	Metakognitio	8	20+
13	Mielentila	8	20+
14	Onnellisuus	8	20–30
15	Olemassa oleminen	8	25–35
16	Tieto	8	25+
17	Ymmärrys	8	25+
18	Ajattelu	7	20–30
19	Havainto	7	15–25
20	Järki	7	20+
21	Käsitys	7	15–20
22	Logiikka	7	15–25
23	Luovuus	7	15–25
24	Muisti	7	20+
25	Reflektio	7	15–20
26	Tunne	7	15–20
27	Analyysi	6	10–15
28	Huomio	6	10–15
29	Pohdinta	6	10–15
30	Päätelmä	6	10–15

Huomaa, että nämä tiedot on kerätty keinoälyä hyödyntäen, ne eivät ole absoluuttista totuutta, vaan taulukon tehtävänä on avata haaste mittasuhteita ymmärryksen tasolle selkeällä tavalla. Luvut kertovat omalla tavallaan tarinaa siitä haasteesta, jonka kohtaamme ajattelun tasolla.

Jos vertaamme muita taulukossa olevia Kuhnin kattavaan kartoitukseen ”Landscape of Consciousness” herää kysymys, miksi muiden sanojen luvut ovat huomattavasti pienempiä. Tästä voisi päätellä, että keinoäly ei ole tehnyt yhtä syvällistä tutkielmaa kuin Kuhn. Olkoon lopputulema pienempi tai suurempi, niin voimme todeta, että moniselitteisyys on selkeästi merkittävä haaste ajattelulle.

Kieli – ajattelun näkymätön rajoitin

Kuvitteellisessa tilannekuvassa Noam Chomsky ja Aristoteles pohtivat syviä kysymyksiä

Professori Noam Chomsky on osoittanut, että **kieli ei ole ensisijaisesti viestintää varten** – se on ennen kaikkea **sisäistä ajattelua** varten. Kieli on synnynnäinen, biologinen kyky (Universal Grammar), joka kehittyi automaattisesti kuten kävely. Sen ydin on **I-kieli** (internal language): sisäinen, yksilöllinen järjestelmä, joka mahdollistaa rajattoman ajattelun, suunnittelun, pohdinnan ja luovan mielikuvituksen. Chomsky kääntää perinteisen näkemyksen pääläelleen: **Aristoteles määritteli kielen ”äänenä, jossa on merkitys”**, mutta Chomsky sanoo, että **kieli on merkitystä, johon liittyy ääni** (tai ulkoinen ilmaisu). Ulkoistaminen – eli puhe, kirjoitus tai kommunikaatio – on vain toissijainen prosessi, ”lisäosa”. Kommunikaatio on yksi tapa käyttää kieltä, mutta ei sen päätehtävä eikä edes evoluution pääsyy.

Tämä sisäinen luonne korostuu vielä selvemmin, kun katsomme kielen **evoluution historiaa**. Chomsky (yhdessä Robert Berwickin kanssa teoksessa ”Why Only Us”) kuvaa, miten kielen ydinkyky ilmestyi evoluutiossa äkillisesti ja hyvin myöhään – vain noin **50 000–100 000 vuotta sitten**. Ennen sitä ihmisillä ei ollut rajatonta, hierarkkista kieltä. Sitten tapahtui pieni geneettinen muutos tai aivojen ”uudelleenjohdotus”, joka toi mukanaan yksinkertaisimman mahdollisen mekanismin: **Merge**-operaation.

Merge on se perustoiminto, jolla kaksi asiaa yhdistetään yhdeksi uudeksi rakenteeksi – ja tätä yhdistämistä voi toistaa loputtomasti. **Yhtäkkiä ihminen sai kyvyn luoda rajattomasti hierarkkisia ajatuksia**: ei vain ”**puu on vihreä**”, vaan ”**minä tiedän, että sinä ajattelet, että puu on vihreä**”. Tämä ei tapahtunut asteittain tuhansien vuosien valinnanpaineen alla kommunikaation vuoksi, vaan nopeana, yksittäisenä hyppäyksenä – eräänlaisena ”kognitiivisena big bangina” tai ”suurempana loikkana” (great leap forward). Chomsky korostaa, että tämä kyky syntyi ensin **sisäisenä ajattelutyökaluna** yhdellä yksilöllä (tai

pienessä ryhmässä), ja vasta sen jälkeen alkoi ulkoinen käyttö: puhe, taide, yhteisöt ja kulttuuri.

Tämä on vapauttava oivallus itsetutkimuksessa. **Kieli ja ajattelu eivät ole ikuisia tai olennaisia osia olemassaolostamme – ne ovat hyvin tuore ”lisävaruste” ihmisen evoluutiossa.** Kieli toimii kuin suodatin tai linssi: se pakottaa meidät erottamaan maailman osiin (minä/muu, nyt/sitten, riittävä/puutteellinen). Juuri siksi käsitteet kuten vapaus, onnellisuus, itse tai todellisuus tuntuvat aina moniselitteisiltä ja liukkailta – **kieli ei voi koskaan täysin vangita sitä, mitä kokemus jo on ennen sanoja.** Chomsky muistuttaa, että suurin osa kielenkäytöstämme on sisäistä: hiljaista sisäistä dialogia, jossa rakennamme ajatuksia itsellemme, emmekä kenellekään muulle.

Kun ymmärrämme tämän historian ja luonteen, voimme hellittää otteesta. **Emme tarvitse enää lisää uusia määritelmiä onnellisuudelle tai vapaudelle – riittää, kun annamme niiden avautua koettavaksi omakohtaisen kokemuksen tasolla.** Näin pääsemme helposti siihen tilaan, joka oli ja on ollut ennen kieltä ja ajattelua. Usein itsetutkimuksessa kuin myös ajattelua tehostavissa harjoitteissa kehoitetaan meditoimaan, mietiskelemään tai harjoittamaan mindfulness- oppeja, joilla on osaltaan positiivisia vaikutuksia, mutta mitä syvemmälle mennään, sitä hiljaisemmaksi ja vähäisemmäksi kielen rooli käy. **Viisaus on siinä, ettei aseta omaa ajattelua liian suureen rooliin, se ei ole se taho, joka ratkaisee haasteet ja näin luo vapauttavan ymmärryksen, vaan se on se, joka pystyy havaitsemaan muutoksen, kun se syystä, jos toisesta tapahtuu yksilötasolla.**

Yli 325 teoriaa tietoisuudesta ja nämä moniselitteiset sanat muistuttavat nöyrästi: **ajattelu voi tulkita tietoisuutta, mutta ei koskaan selittää täysin mitä se on.** Ajattelun avulla pystymme parhaimmillaan luomaan käsityksen todellisuudesta, mutta tämä käsitys ei ole itse todellisuus, vaan käyttökelpoinen työväline, ei muuta.